

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКИ

А.О. ХОДЖАЯН, к.е.н., доцент,
Черкаський державний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Умови конкуренції останньої чверті ХХ ст. різко загострилися внаслідок появи на світовій арені нових лідерів, які зробили різкий ривок у своєму технологічному розвитку і потіснили старих лідерів із завойованих позицій. Конкурентна позиція країни і можливість її довготривалого утримання залежить від джерел походження конкурентних переваг. Визнаний авторитет в питаннях конкурентної стратегії підприємства, регіону, країни на міжнародному рівні М.Портер розглядає цей процес з точки зору співвідношення джерел вищого та нижчого порядку [1]. Так, вартість робочої сили, природні ресурси, цінові та екстенсивні фактори можуть визначати рівень конкурентоспроможності і утримувати дану конкурентну позицію країни до тих пір, доки інші країни світу не почнуть використовувати аналогічні чинники. Такі джерела конкурентоспроможності є нестійкими і мають бути замінені чинниками вищого порядку ще до того як перестали бути такими. Місце України на світовому ринку визначатиметься наявністю конкурентних переваг вищого порядку, зокрема, рівнем інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Розуміння обмеженості традиційних чинників економічного розвитку змушує дослідників питань національної конкурентоспроможності все більше уваги приділяти інноваційній діяльності, яка здатна забезпечити формування довгострокових конкурентних переваг якісного економічного зростання. Основи методології даних питань закладені в працях Денісона Е., Кендрика Дж., Кондрат'єва Н.Д., Солоу Т., Туган-Барановського М.І., Шумпетера Й. [2-7]. Серед дослідників, які значну увагу приділяють проблемам інноваційного розвитку, такі вітчизняні вчені: Александрова В.П., Антонюк Л.Л., Бажал Ю.П., Гальчинський А.П., Геєць В.М., Кваснюк Б.Є., Ко-

лодюк А.В., Лапко О.О., Новікова І.В., Одотюк І.В., Пахомов Ю.М., Поручник А.М., Савчук В.С., Семиноженко В.П., Федулова Л.І., Чирков В.Г. [8-16]. Протягом останніх років опубліковано ряд досліджень зарубіжних науковців, присвячених питанням інноваційного розвитку економіки. Зокрема, досить широко ці питання висвітлюються в роботах Грейсона Дж., Друкера П., Нельсона Р., Портера М., Стерна С., Уінтера С., Уотермена Р. Фрімена К., Фурмана Дж. [17-23], Глазьєва С., Домбровського В., Іванової Н., Іноземцева В., В.Колосова, Кокурина Д., Фетисова Г., Яковца Ю. [24-30] Результати даних наукових досліджень мають величезне теоретичне та практичне значення для визначення національної інноваційної парадигми розвитку економіки.

Практика управління інноваційним розвитком економіки вимагає узагальнення теоретичних та практичних напрацювань у сфері формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, визначення особливостей національної інноваційної системи та чинників підвищення інноваційного потенціалу економіки України.

Для економіки України характерною є ресурсна база зростання. Економічне зростання, що розпочалося у другій половині 1999 року завдячує передусім короткочасним кон'юнктурним зовнішньоекономічним факторам та девальваційному поштовху, що мала українська економіка після російської фінансової кризи 1998 року. Економічна динаміка України останніх років характеризується сповільнення темпів зростання виробництва. Причиною є те, що короткочасні кон'юнктурні чинники вичерпують свій продуктивний потенціал, а базових передумов розвитку у середньо- і довгостроковій перспективі не створено.

© А.О. Ходжаян, 2008

Чинники, які зараз справляють позитивний вплив на економічну динаміку України (дешева робоча сила і традиційний експорт товарів з низьким рівнем доданої вартості) не зможуть забезпечити якісний розвиток національної економіки. Крім того, відновлювальні стабілізаційні заходи економічної політики, які застосовувались у фазі рецесії – введення до господарського обороту незавантажених виробничих потужностей, скорочення тіньового вивозу капіталу за кордон, розвиток внутрішнього виробництва за рахунок імпортозаміщення, відновлення цінкових та інших макропропорцій, відрізняються від механізмів розвитку економіки на висхідному етапі. Мова йде про необхідність застосування комплексу заходів економічної політики формату довгострокового економічного розвитку.

Уповільнення темпів зростання і структурні дисбаланси в економіці стали невід'ємною характеристикою розвитку більшості країн світу і посприяли відродженню інтересу до теорій економічного зростання. Останні покликані пояснити значення та характер впливу різноманітних факторів виробництва на збільшення продукту та забезпечення умов оптимального для суспільства економічного зростання. На відміну від неокласичної виробничої функції Ч.Коба та П. Дугласа, подальші дослідження факторів росту велися цілком в дусі інноваційної теорії розвитку Й. Шумпетера, засвідчивши вагомий вплив іншого нетрадиційного для того часу фактору – технічного прогресу [7]. На основі аналізу ретроспективних даних за 1869-1957 рр. Дж. Кендрик визначив, що за рахунок традиційних факторів – землі, праці й капіталу – формується менше половини приросту обсягу виробництва, більша частина якого забезпечується використанням нефізичних факторів – рівня технологій, освіти, макроекономічної стабільності, рівня відкритості економіки. У 1962 році Е.Денісоном в роботі «Джерела економічного зростання» були виявлені основні фактори зростання: технічний прогрес, зростання рівня концентрації виробництва, підвищення кваліфікаційного та освітнього рівня робітників, вдосконалення організації

виробництва і управління [31]. Практично одночасно свій вклад в теорію економічного зростання зробив Р.Солоу, опублікувавши «Теорію зростання: виклад». Характерною особливістю моделі Р.Солоу є визнання пріоритетності інтенсивних факторів розвитку. Критерієм економічного зростання, на його думку, є не збільшення виробництва продукту, а підвищення продуктивності праці. Єдиним фактором довгострокової дії Р.Солоу визнає технологічний прогрес [5].

Серед багатьох чинників, які зумовлюють економічне зростання та підвищення рівня конкурентоспроможності країни в останнє десятиріччя чинником «вищого порядку» з пролонгованою дією визнається інноваційна діяльність. Згідно методологічних роз'яснень Державного комітету статистики інноваційна діяльність визначена як комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових і маркетингових заходів, які спрямовані на створення та впровадження інновацій (проведення і придбання наукових досліджень, нових технологій, виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва, придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з впровадженням інновацій, маркетинг, реклама і т.д.) . Це суто технічний і технологічний підхід, який використовується на практиці для здійснення обліку та аналізу інноваційних процесів. «...Якщо раніше науковці і практики розглядали проблеми інноваційного розвитку України та інноваційної політики держави лише в розрізі економічного розвитку, впровадження у виробництво нових технологій, то нині саме життя спонукало вчених-соціогуманітаріїв до широкого, комплексного осмислення проблеми ролі і значення, шляхів і методів реалізації соціальних і культурних інновацій, наукового обґрунтування піднесення інноваційної культури суспільства як важливої підйоми виходу України на шляхи динамічного розвитку...» [32]. Такі підходи передбачають суттєву трансформацію уявлень про сутність інноваційної діяльно-

сті, яка виходить за вузькі рамки традиційного визначення інновацій як процесу використання наукових досягнень в практиці господарювання. Інноваційна діяльність є головним джерелом суспільного прогресу, чинником економічного, соціального і культурного розвитку, основою інноваційної стратегії розвитку економіки і забезпечення її конкурентоспроможності. У Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України зазначено, що науково технологічний та інноваційний розвиток є невід'ємною складовою задоволення широкого комплексу національних інтересів держави, що забезпечує її реальну незалежність і безпеку.

Отже, з урахуванням завдань інноваційної діяльності, активізація нововведень має здійснюватись у всіх елементах економічної системи, зокрема в економіці, політиці, соціальній і культурній сферах, управлінні, законодавстві. Під інноваційною діяльністю необхідно розуміти комплекс заходів, пов'язаних з трансформацією ідей (як правило, результатів наукових досліджень і розробок або інших науково технічних досягнень) в новий або вдосконалений продукт, впроваджений на ринку (продуктові нововведення), в новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується в практичній діяльності (технологічні нововведення), або в новий підхід до соціальних послуг (соціальні нововведення) [33]. Динаміка економічних показників України та світовий досвід проведення конкурентної політики свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між розвитком інновацій і рівнем конкурентоспроможності (див. табл. 1).

За методикою Всесвітнього економічного форуму при оцінці конкурентного статусу держави серед великої кількості факторів перевага надається індексу інноваційної сприйнятливості країни (Growth Competitiveness Index – GCI). Даний індекс відображає ефективність розвитку технологій, макроекономічного середовища, суспільних інститутів і є узагальнюючим показником спроможності країни забезпечувати сталий розвиток у середньостроковій

перспективі на основі нових знань і технологій. Країни з високим рівнем розвитку науки і технологій, а також з ефективним механізмом комерціалізації їх результатів за рейтингом конкурентоспроможності займають позиції абсолютних лідерів.

За рахунок інноваційної активності країни: по-перше, досягають найвищих показників продуктивності праці; по-друге, оперативно реагують на запити ринкового попиту, формуючи абсолютні потреби та інноваційну товарну номенклатуру; по-третє, здатні принципово змінити структуру економіки. У розвинених країнах 85-90 % приросту ВВП припадає на виробництво наукоємної продукції. Питома вага продукції високотехнологічних галузей в загальному обсязі промислового виробництва України менше 6 %.

Питома вага підприємств, що здійснюють інновації від їх загальної кількості в 2006 році склала 11,2 %, тоді як в розвинених країнах частка інноваційно активних підприємств – 70 %. Частка вітчизняної наукоємної продукції на світовому ринку становить менше 0,1 % [34]. Для порівняння – частка США на ринку високотехнологічної продукції становить близько 36 %, Японії – 30 %, Німеччини – 17 %, Китаю – 6 %, Росії – 0,5 % [35]. Показник продуктивності праці в галузях економіки України, що розраховується як вироблений ВВП на одного зайнятого, в декілька разів нижчий за аналогічний показник в розвинутих країнах (див. табл. 2). Продуктивність праці залежить від багатьох факторів, які в тій чи іншій мірі характеризують виробничий потенціал та ефективність його використання, зокрема від професійно-кваліфікаційного рівня робітників: їх знань, навичок, досвіду, рівня освіти; якості управління та організації виробництва; ефективності мотиваційного механізму; рівня технічної оснащеності виробництва: механізації, автоматизації, комп'ютеризації. Таким чином продуктивність праці – це узагальнюючий індикатор ефективності функціонування усіх сфер національної економіки.

Таблиця 1

Рейтинги окремих країн за складовими індексу конкурентоспроможності росту за 2004 р.*

Країни	Індекс конкурентоспроможності росту								Складові рівня розвитку макроекономічного середовища			Розвиток державних інституцій		Рівень технологічної готовності		
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Макростабільність	Витратність уряду	Кредитний рейтинг країни	Контракти і закони	Корупція	Інновації	ІКТ	Трансфер технологій
Фінляндія	19	15	11	6	1	2	1	1	9	5	10	1	5	3	5	-
США	3	3	2	1	2	1	2	2	39	19	5	19	21	1	7	-
Швеція	22	23	19	13	9	5	3	3	19	40	14	7	6	5	3	-
Японія	14	12	14	21	21	13	11	9	21	61	21	20	11	4	15	-
Великобританія	7	4	8	9	12	11	15	11	26	22	4	6	10	14	14	-
Німеччина	25	24	25	15	17	14	13	13	49	44	8	9	9	10	16	-
Естонія	-	-	-	-	29	26	22	20	10	29	39	24	29	26	23	16
Корея	21	19	22	29	23	21	18	29	27	57	29	43	50	7	18	-
Угорщина	46	43	38	26	28	29	33	39	76	71	34	48	31	35	34	10
Словенія	35	48	45	39	40	49	43	43	48	63	27	47	23	23	26	46
Польща	50	49	43	35	41	51	45	60	35	88	37	88	70	31	44	41
Росія	53	52	59	55	63	64	70	70	47	66	53	90	85	25	59	63
Україна	52	53	58	57	69	77	84	86	50	94	74	99	89	39	76	67

* Джерело: За даними The Global Competitiveness Report, 2001, 2002 – 2003, 2004 – 2005. – Р. 10 -15.

Таблиця 2

Продуктивність праці в галузях економіки України та деяких інших країн* (США = 100 %)

Країна	Всього	у тому числі			
		Сільське та рибне господарство	Промисловість	Будівництво	Послуги
Франція	90,6	70,8	81,1	95,5	94,9
Німеччина	80,6	50,0	58,4	88,3	90,2
Швеція	73,6	71,9	63,2	93,4	75,4
Японія	73,4	35,3	70,4	108,1	73,9
Польща	31,9	15,0	36,8	62,8	31,9
Туреччина	28,1	16,8	30,7	42,1	45,4
Росія	25,7	15,8	26,2	35,7	27,3
Україна	11,9	9,6	13,1	17,1	12,7

* Розраховано за даними: Доклад о развитии человека за 2001. – С.178 -181.

Виходячи з більшості наведених ознак Україна значно поступається за рівнем технологічного розвитку розвинутих зарубіжним країнам.

За результатами проведених Світовим економічним форумом (СЕФ) та Гарвардським університетом досліджень стану економічного та соціального розвитку 133 країн Україна віднесена до групи країн рівня (i), розвиток і конкурентоспроможність яких базується на посиленому використанні основних факторів виробництва, тобто країн з переважно факторною стадією економічного розвитку. За рейтингом глобальної конкурентоспроможності лише за останній рік продемонструвала зниження з 68 на 78 місце, в тому числі за інноваційними факторами – 78 місце серед 125 країн [36].

Дедалі більша відкритість економіки України та необхідність її інтегрування у світове економічне середовище актуалізують необхідність запровадження єдиної можливої адекватної сучасним реаліям інноваційної моделі розвитку, яка має на меті підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок використання вітчизняного та світового науково-технічного й освітнього потенціалу. Інноваційна модель розвитку ґрунтується на отриманні нових наукових результатів та їх технологічному впровадженні у виробництво. Для неї характерні наявність державної політики і законодавства, спрямованих на стимулювання інноваційних процесів; високий рівень розвитку освіти і науки; розвиток науково-дослідних робіт і конструкторських розробок; переважання інтелектуального характеру праці над індустріальним; високовартісна робоча сила; інтегровані технології; інтелектуалізація економіки, яка базується на знаннях.

Як правило, інноваційну модель розвитку обирають країни, які володіють високорозвиненим науковим потенціалом (Ізраїль, США, Фінляндія, Франція, Швеція, Швейцарія, Японія). Україна, виходячи з більшості наведених ознак, до таких країн не належить. Проте світова практика засвідчує можливість інноваційного розвитку за двома сценаріями. Перший сценарій

розвитку – як інноваційна модель індустріального суспільства – реалізується через збалансований розвиток фундаментальної і прикладної науки, освіти і наукоємної промисловості і використовується розвинутими країнами, які знаходяться на пост-індустріальному (інформаційному) етапі розвитку (країни ЄС, США). Для суспільного устрою цих країн характерним є стабільна законодавчо-нормативна база, розвиненість конкурентних відносин і високий технологічний рівень суб'єктів господарювання. Другий сценарій розвитку ґрунтується на прикладних дослідженнях, освіті та наукоємних галузях промисловості при значній ролі важелів державної політики. Досвід інноваційного розвитку Японії, Німеччини та Китаю свідчить про можливість застосування інноваційного розвитку індустріального суспільства за сценарієм «технологічного прориву». Під останнім слід розуміти пріоритетний розвиток високотехнологічних галузей національної економіки, зокрема, аерокосмічної, комп'ютерної, фармацевтичної, машинобудування, що дасть можливість реалізації не наздоганяючого, а випереджального розвитку [37]. На основі синтезованого впливу ринкових та державних важелів, використовуючи наявні конкурентні переваги Україна може реалізувати стратегію інноваційного розвитку за сценарієм технологічного прориву. Реалізація інноваційної моделі розвитку в Україні полягає в масштабному впровадженні у виробництво науково-технічних досягнень, структурній перебудові економіки на користь високотехнологічних галузей, стимулюванні виробництва і експорту конкурентоспроможної на світовому ринку наукоємної продукції з високим рівнем доданої вартості, впровадження у виробництво ресурсозберігаючих, екологічнобезпечних технологій та запобігання імпорту застарілих технологій.

Базовою передумовою реалізації стратегії інноваційного розвитку має бути створення національної інноваційної системи (НІС). В вітчизняній і зарубіжній науковій літературі представлено багато підходів до визначення, формування і структури національної інноваційної сис-

теми. Разом з тим не сформульовано уніфікованого визначення НІС як економічної категорії, що є свідченням відсутності чіткого розуміння суті і структури даного поняття в теоретичному аспекті. Тим більше утворюється складність в реалізації національної інноваційної системи на практиці. Вперше поняття НІС було запропоновано Крісом Фріманом в 1987 році в дослідженні технологічної політики Японії. На сьогоднішній день найбільш цитованим визначенням є формулювання Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР)[33].

НІС як економічна категорія – це сукупність інститутів державного і приватного секторів, що самостійно або у взаємодії між собою забезпечують розвиток і поширення нових технологій у межах країни. В практичному аспекті НІС визначається як економічний механізм інноваційного розвитку, що об'єднує організації, зайняті виробництвом і комерціалізацією наукових знань і технологій в межах держави, а також сукупність відносин між суб'єктами інноваційної діяльності та правовими, фінансовими та соціальними інститутами, які забезпечують виробництво, розповсюдження та використання продукції науково-інноваційної сфери. Як функціонуючий механізм НІС має певну структуру, яка характеризується як сукупність господарських суб'єктів, що займаються створенням, розповсюдженням та використанням інновацій (промислові підприємства, венчурні фірми, науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади, підприємства та установи інфраструктури інноваційної діяльності, держава в особі органів державного управління і контролю за інноваційними процесами) та відносин між ними. НІС в кожній країні унікальна по своїй суті. В основу розробки кожної НІС мають бути закладені нагальні та стратегічні пріоритети економічного розвитку, враховані економічні, політичні та культурні особливості країни. Доцільно проаналізувати специфічні риси інноваційної системи України, які визначають певні хибі і «вузькі місця».

В Україні певною мірою збережено науково-технічний потенціал та частина

високотехнологічного виробництва. Водночас практика доводить, що не відбувається стійкого нарощування інноваційного потенціалу. Як правило успіхи інноваційної діяльності в Україні – це результат інерційних процесів розвитку ВПК в колишньому СРСР і, в меншій мірі, конкурентні стратегії підприємств на сучасному етапі.

В Україні збережена, хоча і зазнала певних змін, система освіти і професійної підготовки. Світовим економічним форумом (СЕФ) та Гарвардським університетом проводяться дослідження рівня конкурентоспроможності різних країн світу. На основі аналізу 48 найбільш суттєвих показників по 9 категоріях конкурентоспроможності (стан економіки, експорт, інвестиції, фінансовий сектор, макроекономічне середовище, людські ресурси, наука та технології, інфраструктура та державна політика) був зроблений висновок про достатньо високий потенціал розвитку людських ресурсів і робочої сили. Так Україна характеризується відносно високим рівнем вищої освіти, займаючи 48 місце в рейтингу серед 125 країн світу. За даними ЮНЕСКО по інтелекту нації Україна посідає 23-є місце, в той час як за рейтингом глобальної конкурентоспроможності лише 78 місце, в тому числі за інноваційними факторами – 78 місце [36]. Таким чином, інтелектуальний потенціал – це єдиний чинник, який сьогодні гідно представляє Україну в міжнародних рейтингах. Проблемою формування інноваційної моделі розвитку в даному контексті є ліквідація розриву між інтелектуальним та інноваційним потенціалом суспільства, які співвідносяться як загальне і особливе. В той час як інтелектуальний потенціал суспільства пов'язаний зі створенням нової інформації, нових ідей та досвіду, інноваційний потенціал визначає можливості широкої соціалізації «нового» як суспільної новачки певного рівня та комерціалізації в національному, регіональному та світовому масштабах.

На думку Гейця В.М., специфічним в моделі НІС є низька роль держави в здійсненні і забезпеченні інноваційних процесів [38]. В Україні до 30 % наукових розробок фінансуються іноземним капіталом. Для

порівняння, в 2005 р. – 26 %. Вважається, що 30 % – це вже критична межа, що загрожує національній безпеці. Як правило, більшість проектів, що реалізуються за участю іноземного капіталу, здійснюються двома структурами: установами Академії наук і установами МОН. Це абсолютно відрізняється від світової практики здійснення інноваційної діяльності, коли корпоративні НДДКР поєднуються одночасно з діяльністю бізнесу. Світові пропорції такі. До 3 % ВВП (в Україні – 1,12 % ВВП) кожна держава витрачає на науку. З них 50 на 50 фінансують держава та корпорації (в Україні відповідно – 1,9 % і 98,1 %). А з тих джерел, що фінансуються державою, більше половини виконують не державні, а корпоративні науково-дослідні інститути, які безпосередньо «вмонтовані» в бізнесову діяльність. В Україні відсутній тісний зв'язок між наукою і бізнесом. А відтак існує значний розрив між науково-технічним потенціалом та реальними здобутками в інноваційній сфері.

Чинником, що стримує розвиток інноваційних процесів в Україні, є нерозвиненість мережі об'єктів організаційно-технічної інфраструктури (товарні та фондові ринки, ринки факторів виробництва, система фінансування інновацій, комунікації), яка спрямована на забезпечення ефективної комерціалізації результатів інноваційної діяльності. Розвиток елементів інфраструктури дасть можливість максимально скоротити проміжні етапи перетворення технічної ідеї на комерційно значимий товар чи послугу.

Як функціонуючий механізм, модель інноваційного розвитку на основі технологічного прориву має містити перспективні сфери інноваційної діяльності, пріоритетні напрямки науково-технічних розробок на поточний період та визначені джерелі їх фінансування. До перспективних напрямків науково-технічних розробок в Україні віднесено: розвиток технологій в аерокосмічній галузі, судно-, літако-, автомобілебудування; дослідження космосу, астрономію, астрофізику; робототехніку; радіо- і наноелектроніку, нанофізику; новітні інформаційні технології; біотехнології у

сільському господарстві, виробництво біопалива, добрив та засобів захисту рослин; біоінженерію і генетику; виробництво медичних препаратів; розробку енергетичного обладнання та енергозберігаючих технологій; виробництво хімічних каталізаторів та впровадження технології глибокої переробки нафти; розробку технології зрідження вугілля.

Даний перелік науково-технічних розробок цілком відповідає світовим тенденціям розвитку інновацій і дасть змогу забезпечити розвиток усіх ланок національної економіки.

В той же час відсутність належного фінансового забезпечення системних інноваційних перетворень та неефективна структура капітальних вкладень, зокрема пріоритетне інвестування галузей третього технологічного укладу, не відповідають інноваційній стратегії зростання. Це потребує визначення жорстко обмеженого переліку саме тих напрямів інноваційної діяльності, які містять в собі найбільший потенціал «проривної» інновації, здатної забезпечити Україні лідерство в окремих сегментах світового ринку.

Інноваційна спрямованість економічного розвитку є характерною рисою сучасного господарства. Траєкторія розвитку національної економіки у цьому відношенні не відповідає світовим тенденціям, оскільки інноваційна детермінанта в її розвитку складає незначну частку.

Кардинальні зміни в економічній політиці держави мають містити комплекс заходів як загального макроекономічного характеру, так і безпосередньо спрямованих на формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, визначення особливостей національної інноваційної системи та чинників підвищення інноваційного потенціалу економіки України.

Державна інноваційна політика має бути спрямована на реалізацію наступних заходів:

– забезпечення теоретико-методологічного обґрунтування стратегії інноваційного розвитку країни з виокремленням поточних, середньострокових та перспективних управлінських заходів; визначен-

ням стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки, виходячи із аналізу світових тенденцій соціально-економічного та науково-технічного розвитку з урахуванням можливостей вітчизняного інноваційного потенціалу;

– створення нормативно-правової бази для підтримки та стимулювання інноваційної діяльності, в т.ч. в сфері регулювання прав інтелектуальної власності, а також дієвого механізму дотримання законів у цій сфері; запровадити дієвий механізм дотримання законів у цій сфері, сформувати ефективну систему охорони об'єктів права інтелектуальної власності, створити та забезпечити підтримкою загальний банк даних винаходів з регіональними філіями для полегшення пошуку необхідних для господарюючих суб'єктів нововведень; здійснити розбудову інноваційної інфраструктури, яка б забезпечила просування національної інноваційної продукції на світовий ринок;

– здійснення обліку та оцінки складових інноваційного потенціалу України та уніфікація їх до світових стандартів обліку інноваційної сфери (у відповідності до обліку та класифікації технологій, які застосовані ОЕСР у відповідності до Міжнародної стандартної галузевої класифікації видів економічної діяльності);

– покращення регуляторного клімату через спрощення правил і процедур регулювання бізнесу, ліцензування, патентування тощо, зокрема в високотехнологічних секторах, що мають скласти стрижень інноваційної діяльності;

– підвищення рівня фінансового забезпечення інноваційної діяльності, в т.ч. за рахунок прямого державного фінансування інноваційних інвестицій в структурну перебудову економіки та інвестицій в розвиток сучасної інноваційної інфраструктури; створення сприятливого інвестиційного клімату; збільшення частки прикладних досліджень, які сприяють підвищенню ефективності виробництва і вмотивовують до їх фінансування господарюючих суб'єктів;

– формування мотиваційного механізму до інноваційних перетворень через відродження системи пільгового оподатку-

вання (зокрема, застосування системи пільг по податку на прибуток за умови його спрямування на інноваційні інвестиції, введення системи податкового кредиту, податкових канікул, методики прискореної амортизації тощо з метою стимулювання витрат підприємств на дослідження та розробки); стимулювання спрямування інноваційної і інвестиційної діяльності на гармонізацію технологічної і галузевої структури виробництва; формування конкурентного середовища та протидію монопольним тенденціям в економіці України;

– стимулювання високоефективних видів зайнятості за рахунок: підвищення оплати праці працюючим в сфері науки та освіти, матеріально-технічного та фінансового забезпечення закладів освіти, науки, професійної підготовки та перепідготовки кадрів, розвитку венчурного підприємства, інформаційних мереж, залучення з-за кордону висококваліфікованих спеціалістів;

– розвиток технологічної інфраструктури, яка б сприяла мінімізації розриву між стадіями розробки інновацій (інноваційні центри, бізнес-інкубатори, технопарки, лізингові фірми, різні форми альянсу науки і бізнесу, центри тиражування інноваційних продуктів, кредитно-банківська система).

Література

1. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ./ Под ред. В.Д.Щетинина. – М.:МО, 1993. – С.69.
2. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе.– М.:Дело ЛТД, 1999.– 687с.
3. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные сочинения. – М.: Экономика, 2002. – С. 147-154.
4. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. – М.: Прогресс, 1968. – 600 с.
5. Солоу Р. Перспективы теории роста // МЭиМО. – 1996. – № 8.
6. Туган-Барановский М.И. Периодические промышленные кризисы. История промышленных кризисов. Общая теория кризисов. – М.: Наука, 1997. – С. 96-102.
7. Шумпетер Й. Теория экономическо-

го развития (Исследование предпринимательской прибыли капитализма и цена конъюнктуры): Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

8. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації. Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.

9. Бажал Ю. Економічна оцінка технологічного розвитку в Україні: стан і перспективи // Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку. – К., 2001. – 339с.

10. Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиноженко В. Інноваційна стратегія українських реформ. – К.: Знання, 2002.

11. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. – К.: ІЕП НАНУ, 1999.

12. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Антонюк Л.Л. та ін. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку. Монографія. У 2-х тт. – К.: КНЕУ, 2006. – 810 с.

13. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України. У 3-х тт.// За ред. Гейця В.М., Семиноженка В.П., Кваснюка Б.Є. – Т.3. Конкурентоспроможність української економіки.– К.: Фенікс, 2007. – 555 с.

14. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552 с.

15. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення/ За ред. В.П.Александрової. – К.: ІЕП НАН України, 2002. – 77 с.

16. Економіка України : стратегія і політика довгострокового розвитку// За ред. Гейця В. М. – К. : ІЕП, 2003. – 1006 с.

17. Грейсон Дж., О'Делл К. Американський менеджмент на порозі ХХІ века. – М.: Экономика, 1991. – С. 267.

18. П.Друкер.Энциклопедия менеджмента в ХХІ веке. Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2006. – 432 с.

19. Freeman C. The National System of Innovation in Historical Perspective// Cambridge Journal of Economics.-1995.-№ 19(1), February. –Р. 5-24.

20. Furman J.L., Porter M., Stern S. The determinants of national innovative capacity // Research Policy. – 2002. – № 31. – Р. 899-933.

21. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений.- М.:Финстатинформ, 2000. – 418 с.

22. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: Пер.с венгер. М.: Прогресс, 1990. – 296 с.

23. Уотермен Р. Фактор обновления: как сохраняют конкурентоспособность лучшие компании. Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1988. – 368 с.

24. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития.- М.: Владар,1993.-310 с.

25. Иванова Н. Национальные инновационные системы // Вопросы экономики. – 2001. – №7. – С.59-70.

26. Иноземцев В.Л.Пределы «догоняющего» развития.-М.:Экономика, 2000.- 295 с.

27. А.А.Акимов, Г.С.Гамидов, В.Г.Колосов. Системологические основы инноватики. Политехника, 2002. –596 с.

28. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность. – М.: «Экзамен», 2001. – 575 с.

29. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики). –М.,1989.

30. Яковец Ю.В. Эпохальные инновации ХХІ века.– М.: Экономика, 2004.–448с.

31. Історія економічних учень: Підручник:У 2 ч. – Ч.2 / За ред. В.Д.Базилевича. – К.: Знання, 2005.- С.325.

32. І. Ф. Курас, В. М. Геєць, О. С. Онищенко, І. М. Дзюба. Розвиток соціогуманітарних досліджень у Національній академії наук України. 1999-2003. До 85-річчя Національної академії наук України. – К., 2003. – 208 с.

33. OECD proposed guidelines for collecting and interpreting technological innovation data. Oslo manual. – Paris: OECD, 1992.

34. Сайт Держкомстату України: www.ukrstat.gov.ua

35. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку// За ред. Гейця В. М. – К. : ІЕП, 2003. – С. 358.

36. The Global Competitiveness Report 2006-2007 /Word Economic Forum. – <http://www.weforum.org>

37. Сіденко В.Р. Економічні вектори інтеграції України в світогосподарські відносини // Матеріали наукової конференції «Україна на порозі XXI століття». – К.: НТТУ КПІ, 2001. – С. 156.

38. Геєць В.М. Вступне слово // Матеріали міжн. конф. «Конкурентоспроможність української економіки» – К.: Вісник ІЕП НАНУ. – 2007. – С.2.

Статья поступила в редакцию 17.12.2007

Е.В. ЛУКЬЯНЕНКО,

Институт экономики промышленности НАН Украины, г. Донецк

ПРОБЛЕМЫ ОБОСНОВАНИЯ ТАМОЖЕННО-ТАРИФНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Согласно требованиям МВФ, основные направления структурных преобразований в Украине – это налоговая реформа, реформа инфраструктуры, государственной службы и социальные преобразования. Первые шаги в этих направлениях могут вместе стоить около 11% ВВП. Налоговая реформа включает в себя реформу НДС, акцизов и внешнеторговых налогов.

Реформа внешнеторговых налогов предполагает сокращение их ставок. Специалисты донорских организаций (Всемирный Банк и МВФ) полагают, что с целью минимизации неблагоприятного воздействия налоговой реформы на доходы правительства сокращение ставок налогов должно сопровождаться расширением налоговой базы и существенным сокращением налоговых льгот [14]. Опыт некоторых стран показывает, что повышение эффективной ставки НДС, имеющего широкую базу, может быть хорошим методом для компенсации потерь доходов от сокращения внешнеторговых налогов [8]. Такая политика, по мнению консультантов международных финансовых организаций, приводит к росту национального благосостояния и правительственных доходов [5].

Теоретические исследования проблемы, выполненные *J.E. Stiglitz* и *M. Shahe Emran*, показали, что такая реформа, если принять во внимание значительные размеры неофициальной экономики в развивающихся странах, может уменьшить как благосостояние экономических субъектов,

так и доходы правительства [12,13]. В этих работах рассматривается сокращение импортной и экспортной пошлин на определенный товар с доход-нейтральным увеличением НДС на другой товар. В результате было обосновано, что в случае, если выбор товара для увеличения НДС ограничен существованием большого теневого сектора, подобная реформа уменьшает благосостояние. Однако, модели, используемые в этих работах, не учитывают такие аспекты, как наличие контрабанды, различные административные затраты взимания отдельных налогов и др.

Эмпирические оценки влияния сокращения таможенных пошлин на налоговый доход государства рассмотрены в работах *S. Devarajan, D. Go* и *H. Li* [2], а также *M. Keen* и *T. Baunsgaard* [4].

S. Devarajan, D. Go и *H. Li* в своей статье предложили модель, позволяющую оценить влияние сокращения внешнеторговых налогов на налоговый доход государства. Для расчетов были использованы данные по 60 странам мира по состоянию на 1987 г. Основные параметры модели: размер сокращения пошлин, относительная значимость импортной пошлины как источника государственного дохода, реакция импорта на изменения пошлин. Чтобы компенсировать доход, потерянный в результате сокращения пошлин, эластичность импорта и экспорта должна быть вы-

© Е.В. Лукьяненко, 2008